

STANISŁAW DZIWIŚ*

ISLAMIZACJA PRAWA KARNEGO PAKISTANU NA PRZYKŁADZIE NOWELIZACJI I STOSOWANIA PRZEPISÓW PRAWA O BŁUŹNIERSTWIE

Streszczenie

Celem niniejszego opracowania jest analiza przepisów rozdziału XV pakistańskiego kodeksu karnego, zatytułowanego „Przestępstwa związane z religią”, powszechnie znanego jako „prawo o bluźnierstwie”. W rozdziale tym znajdują się przepisy penalizujące zachowania polegające m.in. na bluźnierstwie, profanacji Koranu, obrażaniu uczuć religijnych i stosowaniu obraźliwych uwag w odniesieniu do Proroka Mahometa. W artykule dokonano analizy rozwiązań prawnych składających się na tzw. „prawo o bluźnierstwie” wraz z niezbędnymi historycznymi aspektami ich istnienia.

Podczas reżimu wojskowego generała Zia-ul-Hag rozpoczęto islamizację praw i instytucji, co wyraźnie widać na przykładzie pakistańskiego prawa karnego. W tych latach do Kodeksu karnego wprowadzono pięć dodatkowych przepisów, w tym artykuł 295-C, który penalizuje stosowanie obraźliwych uwag w odniesieniu do Proroka Mahometa. Przedstawione przepisy prawne są często krytykowane za dyskryminację mniejszości religijnych i niezgodność z prawami człowieka. Naruszają także zagwarantowane w konstytucji Islamskiej Republiki Pakistanu zasady równości i wolności religii. Ich wprowadzenie było częścią realizowanego przez władze publiczne planu całkowitej islamizacji prawa i państwa.

Słowa kluczowe: bluźnierstwo; pakistański kodeks karny; prawo o bluźnierstwie; islamizacja prawa; prawo karne; Islam; Koran

* Dr, doradca prawny w Najwyższej Izbie Kontroli, Kraków, e-mail: stanislawdziwisz@poczta.fm. ORCID: 0000-0001-8937-3572.

1. UWAGI WSTĘPNE

Przepisy obecnie obowiązującej ustawy zasadniczej Pakistanu¹ gwarantują wolność kultywowania religii i posiadania instytucji religijnych (art. 20), równość wszystkich obywateli (art. 25), a mniejszościom „uzasadnione prawa i interesy” (art. 26). Konstytucja Pakistanu gwarantuje także wolność słowa, która jest jednak ograniczona „w interesie chwały islamu”. Wprowadza również rozróżnienie pomiędzy muzułmanami a wyznawcami innych religii (art. 260), co może stanowić podstawę do dyskryminacji na tle religijnym. Potwierdzają to badania prowadzone przez niezależne agencje, na które powołuje się np. Parlament Europejski w swoich rezolucjach². Wynika z nich, że w Pakistanie wolności obywatelskie mniejszości są konsekwentnie ograniczane, m.in. poprzez nierówne traktowanie w zakresie dostępu do edukacji, reprezentacji politycznej oraz możliwości pracy.

Pakistański Kodeks karny³ zawiera aż 10 przepisów odnoszących się do przestępstw związanych z religią, powszechnie zwanych „prawem o bluźnierstwie”⁴. Na ich treść wpływ miały burzliwe dzieje państwa, w szczególności reżim wojskowy generała Zia-ul-Hag, podczas którego do Kodeksu karnego dodano pięć nowych artykułów penalizujących bluźnierstwo lub obrazę uczuć religijnych. Obecne brzmienie przepisów zawartych w rozdziale XV pakistańskiego Kodeksu karnego, zatytułowanym „Przestępstwa związane z religią”, nie jest więc konsekwencją demokratycznego dyskursu i przemian zachodzących w mentalności społeczeństwa, ale realizacją wizji dyktatora, który dążąc do islamizacji państwa, wzmacniał

¹ Konstytucja Islamskiej Republiki Pakistanu z dnia 10 kwietnia 1973 r., ratyfikowana 14 sierpnia 1973 r., <http://www.pakistan.org/pakistan/constitution> [dostęp: 26.02.2019].

² Przykładowo: rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 stycznia 2011 r. w sprawie sytuacji chrześcijan w kontekście wolności wyznania, P7_TA(2011)0021, Dz. Urz. UE. 2012, C 136E, s. 53.

³ Pakistan Penal Code (Act XLV of 1860), <http://www.pakistan.org/pakistan/legislation/1860/actXLVof1860.html> [dostęp: 31.07.2019].

⁴ International Commission of Jurists, *On Trial: The Implementation of Pakistan's Blasphemy Laws*, Geneva 2015, s. 5, <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2015/12/Pakistan-On-Trial-Blasphemy-Laws-Publications-Thematic-Reports-2015-ENG.pdf> [dostęp: 01.07.2019].

własną pozycję w kraju⁵. Od lat osiemdziesiątych poprzedniego wieku nastąpił znaczący wzrost spraw prowadzonych w związku z oskarżeniami o bluźnierstwo. W latach 1927-1984 zarejestrowano 14 takich spraw, podczas gdy w latach 1986-2010 o bluźnierstwo oskarżono 1274 osoby⁶. Według danych przedstawionych przez Parlament Europejski, w samym 2009 r. siedemdziesięciu sześciu osobom postawiono zarzut bluźnierstwa, z czego siedemnaście z nich zostało oskarżonych o obrazę imienia Świętego Proroka⁷.

2. HISTORYCZNY WPLYW USTAWODAWSTWA EUROPEJSKIEGO NA PRAWO KARNE PAKISTANU

Na skutek ekspansji kolonialnej do końca XVIII wieku większość terytorium Indii (z których w 1947 r. odłączył się dzisiejszy Pakistan) w znalazła się w rękach Brytyjczyków. Pomimo zagwarantowania zachowania istniejącego prawa szariatu wpływ prawa brytyjskiego na prawo karne w Indiach był ogromny. Powstały system prawny łączył elementy prawa muzułmańskiego z zasadami *common law* i rozwijany był przez sędziów będących w większości Brytyjczykami. W 1860 roku rząd brytyjski uchwalił indyjski Kodeks karny, który teoretycznie zniósł prymat szariatu w sprawach karnych⁸. Była to pierwsza na subkontynencie indyjskim ustawa karna penalizująca zachowania bluźniercze⁹. W rozdziale XV Kodeksu karnego z 1860 r. zamieszczono przepisy penalizujące bluźnierstwo i zachowania obrażające uczucia religijne wyznawców wszystkich wyznań. W tym samym czasie w Anglii, w związku z uznaniem bluźnierstwa za część prawa zwyczajowego, podlegającego jurysdykcji Court of King's Bench, a chrześcijaństwa za religię państwową¹⁰, z bluźnierstwem utożsa-

⁵ Siddique, Hayat 2008, 322.

⁶ T. Siddiqui, *Timeline: Accused under the Blasphemy Law*, <https://www.dawn.com/news/750512/timeline-accused-under-the-blasphemy-law> [dostęp: 26.02.2019].

⁷ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 maja 2010 r. w sprawie wolności wyznania w Pakistanie, P7_TA(2010)0194, Dz. Urz. UE. 2011, C 161E, s.147.

⁸ Munir 2008, 451.

⁹ Husain 2014, 40.

¹⁰ Holdsworth 1972, 407.

miano jedynie zachowania skierowane przeciwko chrześcijaństwu¹¹. Brytyjczycy zdawali sobie jednak sprawę ze szczególnej wrażliwości religijnej wielowyznaniowego społeczeństwa swojej kolonii. Indyjska Komisja Prawna, powołana w 1837 r. do opracowania projektu kodeksu karnego, podkreślała, że rezygnacja z penalizacji tych zachowań mogłaby prowadzić do niepokojów społecznych¹². Dążono więc do utrzymania porządku w społeczeństwie poprzez powstrzymanie ataków o podłożu religijnym i zapewnienie ochrony prawnej mniejszościom religijnym, którą w ówczesnych Indiach stanowili m.in. muzułmanie¹³. Po uzyskaniu w 1947 r. niepodległości indyjski Kodeks karny z 1860 r. stał się pakistańskim Kodeksem karnym¹⁴.

Cztery przepisy zawarte w rozdziale XV pakistańskiego Kodeksu karnego¹⁵ obowiązują w niezmienionej formie od początku jego istnienia. Przepisy te penalizują zachowania polegające na: zniszczeniu lub uszkodzeniu miejsca kultu lub przedmiotu czci religijnej (art. 295), zakłóceniu obrzędu religijnego (art. 296), zakłóceniu obrzędu pochówku lub znieważeniu miejsca pochówku (art. 297) oraz celowym i złośliwym znieważeniu słowem lub pismem przekonań religijnych jakiegokolwiek grupy religijnej (295-A).

Artykuł 295-A został dodany do indyjskiego Kodeksu karnego w 1927 r.¹⁶ Uzasadnieniem jego wprowadzenia był wzrost napięcia między społecznościami hinduskimi i muzułmańskimi wywołany pojawieniem się broszury nieznanego autora zatytułowanej „Rangila Rasool” (rozwiązły Prorok). Podkreślić należy, że zgodnie z art. 196 pakistańskiego Kodeksu

¹¹ Do 1967 r. w Anglii obowiązywała *The Blasphemy Act* z 1698 r., która wprowadziła ograniczenia praw względem osób zaprzeczających istnieniu Trójcy Świętej. 8 maja 2008 r. Parlament Brytyjski zniósł prawo o bluźnierstwie w Anglii i Walii.

¹² Siddique, Hayat 2008, 336.

¹³ Ochrona uczuć religijnych mniejszości muzułmańskiej wskazana została jako uzasadnienie wprowadzenia przepisów rozdziału XV pakistańskiego Kodeksu karnego m.in. w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego w Lahore w sprawie Muhammad Mahboob v. State, P.L.D. 2002 Lahore 587.

¹⁴ Husain 2014, 40.

¹⁵ Dalej: PKK.

¹⁶ The Criminal Law Amendment (Act XXV of 1927), <http://www.clcbd.org/law/11.html> [dostęp: 05.08.2019].

postępowania karnego¹⁷, przestępstwo z art. 295-A PKK nie może być ścigane z oskarżenia prywatnego. Skarga musi zostać złożona (poparta) przez rząd federalny lub zainteresowany rząd prowincji. Wymóg taki nie jest przewidziany dla innych przestępstw dotyczących bluźnierstwa, w tym dla przestępstw z art. 295-B PKK (profanacja Koranu) i 295-C PKK (obraza imienia Świętego Proroka).

Przedmiotem ochrony wskazanych przestępstw jest wolność religijna, z której wynikają prawa chronione w wyżej wymienionych przepisach. Dla przestępstwa z art. 295 PKK jest to prawo wspólnot religijnych do posiadania miejsc kultu lub przedmiotów czci religijnej, a dla przestępstwa z art. 296 PKK prawo do publicznego wykonywania kultu religijnego (sprawowania obrzędów religijnych). Indywidualnym przedmiotem ochrony przepisów z art. 295 PKK i 295-A PKK są uczucia religijne grupy osób tworzących jakąkolwiek wspólnotę religijną, natomiast przestępstwa z art. 297 PKK – uczucia religijne jakiejkolwiek osoby. Zamiarem ustawodawcy było zapewnienie ochrony wszystkim wyznaniom występującym w Pakistanie. Dla zaistnienia tych przestępstw nie jest konieczne powstanie skutku w postaci obrazy uczuć religijnych konkretnej osoby lub ich grupy. Wystarczy już samo prawdopodobieństwo, iż zachowanie sprawcy mogło wywołać taki skutek. Wskazane przestępstwa mają więc charakter formalny, gdyż karze podlega już samo zachowanie sprawcy. Użycie przez ustawodawcę liczby mnogiej w przypadku przestępstwa z art. 295 PKK i 295-A PKK nie oznacza, że wywołanie skutku jest warunkiem koniecznym dla zaistnienia przestępstwa. Przestępstwa z art. 295 PKK, 295-A PKK oraz 297 PKK mogą być popełnione wyłącznie z zamiarem bezpośrednim. Ustawodawca używając wyrażen „z zamiarem” i „świadomością”, wyłączył możliwość popełnienia czynu w zamiarze ewentualnym. Sąd Najwyższy w sprawie Punjab Religious Book Society przeciwko Państwu¹⁸ stwierdził, że zamiar przewidziany w art. 295-A nie jest zwykłą intencją, jak w przypadku większości przepisów pakistańskiego Kodeksu

¹⁷ Code of Pakistan Criminal Procedure (Act V of 1 July 1898), <https://www.refworld.org/docid/48511ea62.html> [dostęp: 02.07.2019].

¹⁸ W tej sprawie autor książki *Równowaga prawdy*, porównującej islam i chrześcijaństwo, chciał udowodnić, że jego religia jest tą prawdziwą, przy czym w wielu miejscach zaznaczał, że nie chce obrazić niczyich uczuć religijnych, a muzułmanów nazywał swoimi braćmi.

karnego, ale „zamierzonym i złośliwym” zamiarem realizacji wskazanego zachowania. Podkreślił, że wyznawcy danej religii, pragnąc udowodnić wyższość ich wiary, wypowiadają słowa, które nie są miłe dla wyznawców innych wierzeń. Wskazał również, że penalizacja jedynie zachowań złośliwych i celowo obrażających uczucia religijne pozwala na prowadzenie powszechnych dyskusji religijnych, które nie są zabronione w Pakistanie. Podkreślił także, że jeżeli ktoś publikuje lub wypowiada słowa obrażające uczucia religijne innych osób, to zasadne jest uznanie, że działa z zamiarem ich obrazy¹⁹. Przypisanie sprawcy odpowiedzialności na podstawie art. 295-A PKK wymaga ustalenia przez sąd, że jego zamiar był „celowy i złośliwy”²⁰. Wymaga więc udowodnienia, że wypowiedź obrażająca uczucia religijne innych osób nie miała wiarygodnego źródła uzasadniającego propagowaną tezę lub wykazania, iż przedstawiony argument jest na tak niskim poziomie, że stanowi nadużycie w stosunku do religii innej niż wyznawana przez jego autora²¹.

We wskazanych przepisach podmiot czynny przestępstwa został określony ogólnie poprzez użycie zaimka „ktokolwiek”. Tym samym sprawcą przestępstwa może być każda osoba zdolna do zawinienia. Dla omawianych przestępstw ustawodawca przewidział sankcję alternatywną, wielorodzajową i względnie oznaczoną w postaci: grzywny, kary pozbawienia wolności do roku (art. 297 PKK), lat 2 (art. 295 PKK) lub 10 lat (art. 295-A PKK), każdorazowo zapisując możliwość wymierzenia kar łącznie.

Również przepis art. 298 PKK, penalizujący rozmyślne celowe i złośliwe obrażenie uczuć religijnych słowem lub gestem, znajdował się w pierwotnej wersji indyjskiego Kodeksu karnego. W 2017 r. został on jednak znowelizowany. Wprowadzone zmiany polegały na wskazaniu, że penalizacji podlega zachowanie obrażające uczucia religijne zarówno jednej, jak i większej liczby osób oraz określeniu wysokości, w jakiej grzywna może zostać zasądzona (0,5 mln pakistańskich rupii)²². W art. 298 PKK ustawodawca przewidział poza grzywną również możliwość wymierzenia

¹⁹ Uddin 2015, 745.

²⁰ Siddique, Hayat 2008, 342.

²¹ Uddin 2015, 746.

²² Criminal Laws Amendment (Act IV of 2017), <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/104947/128185/F-209506837/PAK104947.pdf> [dostęp: 31.07.2019].

kary pozbawienia wolności na okres nie krótszy niż 1 rok. Także w tym przepisie ustawodawca wskazał, że sprawca ponosi odpowiedzialność jeżeli działa z zamiarem obrazy (oburzenia) uczuć religijnych. Przepęstwo z art. 298 PKK może więc zostać popełnione wyłącznie z zamiarem bezpośrednim. Przepis art. 298 PKK rozróżnia „celowy zamiar” od „zamierzonego nagle” (zamiar bezpośredni nagły), penalizując jedynie zachowanie sprawcy, który celowo zmierza do wywołania odczucia obrazy uczuć religijnych innych osób. Tym samym sprawca nie poniesie odpowiedzialności na podstawie art. 298 PKK w sytuacji, gdy jego zachowanie będzie wynikiem nagłego wzburzenia podczas prowadzonej dyskusji, nawet jeżeli obrazi uczucia religijne swoich adwersarzy. Nie realizuje znamion przępstwa z art. 298 PKK sprawca, który wypowiada słowa dla poparcia swojego stanowiska, nawet w sytuacji, gdy jest świadomy, że mogą zranić uczucia religijne innych osób.

Z komentarzy Komisarzy Prawa wynika, że udowodnienie sprawcy zamiaru celowego zranienia uczuć religijnych było warunkiem wstępny dla zastosowania wskazanych powyżej przepisów. W przypadku braku intencji sprawcy, jego zachowanie nawet jeżeli naruszało wrażliwość religijną pewnych osób, nie realizowało znamion przępstwa²³. Kolejną wspólną cechą wymienionych przepisów była ich uniwersalność, gdyż zapewniają ochronę wszystkim obywatelom, a nie tylko muzułmanom.

3. WPŁYW REŻIMU GENERAŁA MUHAMMADA ZIA-UL-HAQ NA TREŚĆ PAKISTAŃSKIEGO PRAWA O BŁUŻNIERSTWIE

3.1. POLITYCZNE TŁO NOWELIZACJI ROZDZIAŁU XV PAKISTAŃSKIEGO KODEKSU KARNEGO

Na kształt obecnie funkcjonującego systemu prawnego w Pakistanie, w tym na przepisy penalizujące bluźnierstwo, olbrzymi wpływ miały reformy przeprowadzone przez Muhammada Zia-ul-Haq, stojącego na czele reżimu wojskowego, obejmującego okres od 1977 do 1988 roku²⁴. Już w 1973 r., na skutek nacisku fundamentalistów, w konstytucji (art. 227

²³ Siddique, Hayat 2008, 340.

²⁴ Tamże, 310.

ust. 1) wskazano, że „należy zapewnić zgodność wszystkich obowiązujących przepisów prawa z nakazami islamu określonymi w Koranie i sunnie”²⁵. Generał Zia dążył do islamizacji wszystkich aspektów związanych z funkcjonowaniem państwa i życiem obywateli, w tym również prawa i sądownictwa²⁶. Radzie Ideologii Islamskiej, składającej się z religijnych uczonych, powierzył przygotowanie zarysu państwa islamskiego. Twierdził, że Pakistan, który został utworzony w imię islamu, przetrwa tylko wtedy, gdy będzie się trzymał islamu²⁷. Dlatego za podstawowy warunek dla funkcjonowania państwa uważał jego islamizację²⁸. W tym duchu dokonano również nowelizacji Kodeksu karnego. Dodane przepisy nie dążą już do ochrony praw mniejszości, ale ochrony dominującej religii – islamu.

Konstytucja Pakistanu gwarantuje wolność słowa każdemu obywatelowi (art. 19). Ustawodawca wprowadził jednak klauzulę limitacyjną wskazującą na możliwość ograniczania wolności słowa w interesie: chwały islamu, integralności, bezpieczeństwa lub obrony Pakistanu lub jakiegokolwiek jego części, jego przyjaznych stosunków z obcymi państwami, porządku publicznego, przyzwoitości lub moralności, a także w związku z obrazą sądu lub podżeganiem do przestępstwa. Zakres limitacji wolności słowa określony w art. 19 konstytucji Pakistanu upoważniał generała Muhammada Zia-ul-Haq do wprowadzenia w rozdziale XV pakistańskiego Kodeksu karnego nowych przepisów ograniczających wolność słowa „w interesie chwały islamu”. Przepisy te naruszają jednak postanowienia konstytucji Pakistanu gwarantujące obywatelom tego państwa wolność wyznawania i propagowania dowolnej religii (art. 20) oraz równość wobec prawa (art. 25). Podkreślić także należy, że obecnie obowiązująca konstytucja dokonuje rozróżnienia obywateli na muzułmanów i „nie-muzułmanów” (art. 260 PKK). Jest to jednak zgodne z przekonaniem władz publicznych, iż prawa mniejszości i wolność słowa muszą czasem ustąpić miejsca innym prawom i wolnościom, na które państwo i społeczeństwo kładą nacisk²⁹. Podejście to wyartykułował Khawaja Nazimuddin – jeden

²⁵ <http://www.pakistani.org/pakistan/constitution/part9.html> [dostęp: 28.06.2019].

²⁶ Siddique, Hayat 2008, 319.

²⁷ Cesari 2014, 200.

²⁸ Hyman, Ghayur, Kaushik 1988, 106.

²⁹ Esmaeili, Marboe, Rehman 2017, 156.

z ojców założycieli Pakistanu, stwierdzając: „nie zgadzam się, że religia jest prywatną sprawą jednostki, ani nie zgadzam się, że w państwie islamskim każdy obywatel ma identyczne prawa”³⁰.

Islamska Republika Pakistanu jest członkiem Organizacji Współpracy Islamskiej³¹, która od lat podejmuje działania mające na celu globalizację prawa zakazującego bluźnierstwa. Jednym z celów jej działania, zgodnie z Kartą Organizacji Współpracy Islamskiej³², jest: promowanie praw człowieka i podstawowych wolności oraz praworządności i demokracji w państwach członkowskich w zgodzie z ich systemem prawnym oraz propagowanie muzułmańskich wartości, zachowanie muzułmańskich symboli i wspólnego dziedzictwa, a także obrona uniwersalności muzułmańskiej religii. Cele te są podkreślane również w rezolucjach przyjmowanych przez Rady Ministrów Spraw Zagranicznych Organizacji Współpracy Islamskiej³³. Intencje OWI w odniesieniu do wskazanych celów mogą budzić wątpliwości, zważywszy na fakt, że jej członkami są kraje, w których nagminnie dochodzi do łamania praw człowieka i prześladowań mniejszości. Bezspornie zaś realizowanym przez OWI celem jest dążenie do zapewnienia ochrony islamu. Jednym z efektów działań OWI na arenie międzynarodowej było opracowanie projektu rezolucji 62/154 „zwalczanie zniesławiania religii”. Projekt dopuszczał stosowanie ograniczeń wolności ekspresji jednostki, dla zapewnienia szacunku dla religii³⁴. Rezolucja ta nie została jednak przyjęta. Specjalny sprawozdawca ONZ ds. wolności słowa stwierdził, że prawna ochrona uczuć religijnych nie może rozciągać się na systemy religijne³⁵.

³⁰ Qasmi 2015, 149.

³¹ Do czerwca 2011 r. Organizacja Współpracy Islamskiej (OWI) funkcjonowała pod nazwą Organizacja Konferencji Islamskiej (OKI). Zob. <https://www.oic-oci.org/home/?lan=en> [dostęp: 06.08.2019].

³² Charter of the Organisation of Islamic Cooperation, <http://www1.oic-oci.org/english/charter/OIC%20Charter-new-en.pdf> [dostęp: 07.08.2019].

³³ Przykładowo: Resolution No. 34/45-POL on Combating Defamation of Religions; Resolution No. 42/45-POL On Crimes of Daesh, <https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=1868&refID=1078> [dostęp: 07.08.2019].

³⁴ Resolution 62/154 „Combating defamation of religions” (A/RES/62/154), <https://undocs.org/en/A/RES/62/154> [dostęp: 06.08.2019].

³⁵ A. Ligabo, *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression*, A/HRC/7/14, <https://undocs.org/A/HRC/7/14> [dostęp: 06.08.2019].

Pakistan jest również sygnatariuszem Kairskiej Deklaracji Praw Człowieka w Islamie podpisanej 5 sierpnia 1990 r. przez ministrów spraw zagranicznych reprezentujących kraje zrzeszone w Organizacji Konferencji Islamskiej³⁶. Treść tej deklaracji jest jednak zgoła odmienna od treści Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka uchwalonej 10 grudnia 1948 r. w Paryżu³⁷. Ochrona wolności, w myśl Kairskiej Deklaracji Praw Człowieka w Islamie, powinna być zapewniona zgodnie z prawem szariatu, a więc odnosić się jedynie do tych praw i wolności człowieka, które zostały wskazane w Koranie. Godność ludzka, która w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka uznana jest za podstawę wszystkich wolności, w Kairskiej Deklaracji Praw Człowieka w Islamie ujmowana jest w kontekście objawienia, a gwarancją wzmacniania jej ma być prawdziwa wiara³⁸. Dalsze prace w celu wprowadzania w krajach arabskich praw człowieka zaowocowały podpisaniem w 1994 r. Arabskiej Karty Praw Człowieka³⁹ (znowelizowanej w 2004 r.)⁴⁰. Konwencja ta w preambule podkreśla wagę i niepodzielność praw człowieka. Uznaje m.in. prawo do zdrowia, edukacji, sprawiedliwego procesu, niezależności sądownictwa, swobody i bezpieczeństwa osobistego, a równocześnie nie zakazuje stosowania kary śmierci oraz zezwala na wprowadzanie ograniczeń wolności myśli, sumienia i wyznania w znacznie szerszym zakresie niż jest to przyjęte w krajach demokratycznych⁴¹. Karta ta może mieć duże znaczenie w kształtowaniu ochrony praw człowieka, ale zależy to przede wszystkim od woli poszczególnych państw ją podpisujących, gdyż dokument ten nie odnosi się do wielu kwestii, pozostawiając je w gestii ustawodawstwa konkretnego kraju. Dodatkowo należy zaznaczyć, że zarówno Kairska Deklaracja Praw Człowieka w Islamie, jak i Arabska Karta Praw Człowie-

³⁶ The Cairo Declaration on Human Rights in Islam, <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/cairodeclaration.html> [dostęp: 08.07.2019].

³⁷ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf [dostęp: 05.08.2019].

³⁸ Fuchs, Kamiński 2009, 24.

³⁹ Arab Charter on Human Rights of 15 September 1994, <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/arabcharter.html> [dostęp: 11.07.2019].

⁴⁰ Arab Charter on Human Rights of 22 May 2004, <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/loas2005.html?msource=UNWDEC19001&tr=y&aid=3337655> [dostęp: 05.08.2019].

⁴¹ Mrozek-Dumanowska 1999, 29-30.

ka nie stanowią prawa powszechnie obowiązującego, lecz traktowane są jako dokumenty pomocnicze.

Islamskie Deklaracje Praw Człowieka bazują na Koranie, którego odpowiednie wersety są wprost w nich przedstawiane⁴². Zarówno Powszechna Islamska Deklaracja Praw Człowieka⁴³ przedstawiona 19 września 1981 r. w Paryżu, jak i Kairska Deklaracja Praw Człowieka w Islamie z 1990 r. podkreślają, że ich przepisy muszą być interpretowane wyłącznie zgodnie z prawem szariatu⁴⁴.

3.2. PROFANACJA KORANU

W 1982 r. do pakistańskiego Kodeksu karnego dodano art. 295-B penalizujący profanację Koranu. Przedmiotem wykonawczym przestępstwa z art. 295-B PKK jest nie tylko treść zawarta w Koranie, ale również każda kopia tej Księgi. Strona przedmiotowa tego przestępstwa polega na uszkodzeniu lub profanacji kopi Świętego Koranu lub wyciągu z niego bądź użycia go w jakikolwiek obraźliwy sposób lub w jakimkolwiek bezprawnym celu. Podmiot czynny przestępstwa z art. 295-B został określony poprzez użycie zaimka „ktokolwiek”. Nie ma więc znaczenia, czy sprawca jest muzułmaninem, wyznawcą innej religii, czy człowiekiem niewierzącym. Przepis jednoznacznie wskazuje, że penalizacji podlegać ma jedynie zachowanie umyślne. Jest to istotne, gdyż zakres zachowań mogących stanowić w Pakistanie podstawę oskarżenia o profanację Koranu jest niezwykle szeroki. Przykładem może być sprawa Iftikhara Ahmada Khilji, który w celu uniemożliwienia ponownego użycia znaczków pocztowych zamalowywał je czarnym tuszem. Pracownik poczty został oskarżony o profanację, gdyż na znaczkach zamieszczane były wersety Koranu. Sąd oddalając skargę

⁴² Mucha 2014, 88.

⁴³ Universal Islamic Declaration of Human Rights, <http://www.alhewar.com/ISLAM-DECL.html> [dostęp: 06.08.2019].

⁴⁴ Stosownie do art. 24-25 Kairskiej Deklaracji Praw Człowieka w Islamie: „wszystkie prawa i wolności ogłoszone w tym dokumencie będą podporządkowane dyspozycjom prawa islamskiego. Szariat jest jedynym źródłem odniesienia przy interpretacji i wyjaśnianiu któregośkolwiek artykułu deklaracji”, The Cairo Declaration on Human Rights in Islam, <http://hrlibrary.umn.edu/instree/cairodeclaration.html> [dostęp: 08.07.2019].

wskazał na brak zamiaru zbeszczeszczania Świętego Koranu⁴⁵. Za przestępstwo profanacji Koranu ustawodawca przewidział sankcję bezwzględnie oznaczoną w postaci dożywotniego pozbawienia wolności.

3.3. SKALANIE ŚWIĘTEGO IMIENIA PROROKA MAHOMETA

Dodany do pakistańskiego Kodeksu karnego w 1986 r. art. 295-C PKK⁴⁶ penalizuje bluźnierstwo polegające na skalaniu słowami wypowiedzianymi lub pisanymi bądź w inny sposób bezpośrednio lub pośrednio świętego imienia Proroka Mahometa. Penalizacja bluźnierstwa polegającego na skalaniu imienia Proroka znajduje uzasadnienie w Koranie, który stanowi, że nie ma usprawiedliwienia dla bluźnierstwa wobec Allaha⁴⁷. Przestępstwo z art. 295-C PKK zagrożone jest karą śmierci lub dożywotniego więzienia, a także karą grzywny. W 1990 r. Federalny Sąd Szariatu, którego zadaniem jest badanie zgodności przepisów prawa z nakazami islamu, orzekł, że w przypadku przestępstwa z art. 295-C PKK należy stosować karę śmierci, ponieważ kara dożywotniego więzienia jest „odrażająca wobec nakazów islamu”⁴⁸. Opinia Federalnego Sądu Szariatu jest o tyle istotna, że jego decyzje są wiążące dla rządu (chyba że odwoła się on skutecznie do Sądu Najwyższego), a zarządzone przez Federalny Sąd Szariatu zmiany w prawie mają moc wiążącą, nawet jeśli rząd nie uchwali stosownych przepisów. Ponieważ rząd nie odwołał się do Sądu Najwyższego interpretacja art. 295-C PKK dokonana przez Federalny Sąd Szariatu jest obecnie wiążąca. Zarówno przepis art. 295-C PKK, jak i doktryna nie wyznaczają katalogu zachowań mogących zostać uznany za uwłaczające imieniu Proroka. W praktyce katalog ten jest praktycznie nieograniczony, a za podstawę oskarżenia o przestępstwo z art. 295-C PKK uznawano już zachowania polegające na przykład na: umieszczeniu imienia Mahometa

⁴⁵ Siddique, Hayat 2008, 348.

⁴⁶ Criminal Law Amendment (Act III of 1986), http://www.na.gov.pk/uploads/documents/1336706085_960.pdf [dostęp: 05.08.2019].

⁴⁷ Sura 9, wersety 65-66, Zob. Bielawski 2009, 360 i nn.

⁴⁸ International Commission of Jurists, *On Trial: The Implementation of Pakistan's Blasphemy Laws*, Geneva 2015, s. 5, <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2015/12/Pakistan-On-Trial-Blasphemy-Laws-Publications-Thematic-Reports-2015-ENG.pdf> [dostęp: 01.07.2019].

na tkaninie lub reklamie, kwestionowaniu islamskich wierzeń bądź rytuałów religijnych, nieusunięciu rzekomo bluźnierczego postu ze strony na Facebooku, a nawet krytykę przepisów o przestępstwach przeciwko religii zawartych w Kodeksie karnym⁴⁹. Dodatkowo dla uznania za bluźniercze zachowania nie ma znaczenia, czy skalanie imienia Proroka było celowe czy nawet dobrowolne. Dla uznania zachowania za przestępne decydujące jest samo stwierdzenie, że obraziło ono imię Mahometa. Szeroki i nieprecyzyjnie określony katalog zachowań podlegających penalizacji oraz subiektywność oceny zachowania sprawcy, jak również surowe kary przewidziane w art. 295-C PKK, sprawiają, że jest on jednym z najgłośniejszych krytykowanych przepisów pakistańskiego Kodeksu karnego, a wydane wyroki w sprawach o bluźnierstwo budzą sprzeciw wielu międzynarodowych instytucji. Kontrowersyjny jest również wymóg rozpatrywania sprawy w I instancji przez sędziego przewodniczącego będącego muzułmaninem⁵⁰.

Jedną z najgłośniejszych spraw o przestępstwo z art. 295-C PKK ostatnich lat była sprawa Aasiyi Noreen Bibi, chrześcijanki z malutkiej wioski Ittan Wali w Pendźbie. W czerwcu 2009 r. Asia Bibi wypła kilka kubków wody ze studni, z której wodę czerpały również pracujące z nią muzułmanki. Asia została posądzona o zatrucie wody i wezwana do wyrzeczenia się chrześcijaństwa i przejścia na islam. W odpowiedzi oświadczyła: „[n]ie chcę przechodzić na islam. Jestem wierna swojej religii i Jezusowi Chrystusowi, który umierając na krzyżu, poświęcił się za grzechy ludzkości. Co zrobił Prorok, by uratować ludzi? I dlaczego to ja powinnam zmieniać wiarę, a nie wy?”⁵¹. Asia została aresztowana i przewieziona do więzienia, w którym przez prawie półtora roku oczekiwała na wyrok. Została skazana na podstawie art. 295-C PKK na karę śmierci przez powieszenie oraz karę grzywny w wysokości 300 000 rupii⁵². Wyrok był szeroko komentowany i krytykowany również w Pakistanie. Salman Tasser – gubernator prowincji Pendźab – odnosząc się do wyroku stwierdził, że „w Pakistanie naszych ojców założycieli nie istniało prawo pozwalające skazywać

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Załącznik nr 2 do pakistańskiego Kodeksu karnego. Taki wymóg nie został przewidziany w przypadku prowadzenia spraw o inne przestępstwa z rozdziału XV pakistańskiego Kodeksu karnego.

⁵¹ Bibi, Tollet 2012, 36.

⁵² Tamże, 61.

za bluźnierstwo”. W obronie Bibi występował również Shahbaz Bhatti – deputowany Zgromadzenia Narodowego pełniący funkcję ministra ds. mniejszości⁵³. Obydwaj politycy zostali jednak zamordowani przez fanatyków religijnych. W 2015 r. Sąd Najwyższy zdecydował, że ze względu na rażące zaniedbania sądu I i II instancji konieczne jest ponowne przeprowadzenie procesu. W październiku 2018 r. Sąd Najwyższy uniewinnił Asię Bibi, nakazując jej natychmiastowe uwolnienie. Wyrok uniewinniający spotkał się z entuzjastyczną aprobatą na świecie, jednak w samym Pakistanie był on przyczyną licznych protestów radykalnych islamistycznych ugrupowań politycznych⁵⁴. Na zagrożenie dla życia uniewinnionych przez sąd osób oskarżonych o bluźnierstwo zwracał uwagę m.in. Kamran Michael, chrześcijański senator i członek Komisji ds. harmonii narodowej, który stwierdził, że „nawet kiedy oskarżony o bluźnierstwo opuszcza więzienie, społeczeństwo postrzega go jako winnego, a więc jest on nieustannie narażony na niebezpieczeństwo”⁵⁵. Słowa senatora potwierdza sprawa braci Rashid i Sajd Emmanuel, którzy w lipcu 2010 r. zostali uniewinnieni przez sąd od zarzutu opracowania bluźnierczej broszurki, jednakże bezpośrednio po opuszczeniu budynku sądu zostali zastrzeleni przez islamskiego fanatyka⁵⁶. Często więc jedynym wyjściem dla osób niesłusznie oskarżanych o bluźnierstwo jest ucieczka. Islamscy ekstremiści są jednak na tyle zdeterminowani, że dążą do samodzielnego wymierzenia kary nawet poza granicami swojego kraju. W 2010 r. w USA zatrzymano Colleen LaRose, która planowała zabić Larsa Vilksa, autora karykatury Mahometa przedstawiającej psa z głową proroka. W latach 1990-2014 co najmniej 60 osób straciło życie w wyniku samosądów w związku z oskarżeniem o bluźnierstwo⁵⁷.

⁵³ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 10 marca 2011 r. w sprawie Pakistanu, w szczególności zabójstwa Szahbaza Bhattiego, P7_TA(2011)0098, Dz. Urz. UE. 2012, C 199E, s. 179.

⁵⁴ J. Dudała, *Islamiści protestują przeciw uwolnieniu Asii Bibi*, <https://www.gosc.pl/doc/5127790.Islamisci-protestuja-przeciw-uwolnieniu-Asii-Bibi> [dostęp: 09.07.2019].

⁵⁵ Zob. tekst: *Pakistan: kara za fałszywe oskarżenia o bluźnierstwo*, <http://chrzescijanin.pl/pakistan-kara-za-falszywe-oskarzenia-o-bluznierstwo> [dostęp: 03.07.2019].

⁵⁶ Zob. tekst: *Pakistan city tense after „blaspheming” Christians shot*, <http://www.bbc.co.uk/news/world-south-asia-10696762> [dostęp: 03.08.2019].

⁵⁷ Dane podane w rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 27 listopada 2014 r. w sprawie Pakistanu: przepisy dotyczące bluźnierstwa (2014/2969(RSP), Dz. Urz. UE.

3.4. ZNIEWAŻENIE ŚWIĘTYCH

Kolejnym przepisem dodanym do rozdziału XV pakistańskiego Kodeksu karnego jest art. 298-A PKK penalizujący stosowanie uwłaczających uwag w odniesieniu do żon, członków rodziny czy towarzyszy Mahometa lub któregośkolwiek z „prawych Kalifów”. Zachowanie sprawcy polegające zarówno na wyrażeniu słownie lub pisemnie, jak i poprzez wizualne przedstawienie (np. w formie karykatury) uwag, które pośrednio lub bezpośrednio uwłaczają jednej z wyżej wymienionych postaci, zagrożone jest karą grzywny lub karą pozbawienia wolności do lat 3. Dla uznania wypowiedzi za bluźnierczą nie ma znaczenia intencja wypowiadającego, ale jedynie treść wypowiedzi, która podlega subiektywnej ocenie sędziego.

3.5. PRAWO ANTY-AHMADI

Dodane w 1984 r. do pakistańskiego Kodeksu karnego przepisy art. 298-B PKK i 298-C PKK powszechnie określa się jako „prawo anty-Ahmadi”, gdyż są one wykorzystywane przeciwko Ahmadi, których Pakistan nie uznaje za muzułmanów⁵⁸. Agresję w stosunku do Ahmadi podburzają duchowni muzułmańscy, ale także władze państwowe, które przykładowo na formularzach paszportowych i do dowodów tożsamości opisują założyciela ruchu Ahmadi jako kłamcę i fałszywego proroka. W art. 298-B PKK i 298-C PKK podmiot przestępstwa został określony jako osoba z grupy Qadiani lub grupy Lahori, a więc grupy osób, które nazywają siebie „Ahmadi”. Przestępstwa te mogą popełnić więc jedynie osoby utożsamiające się z tą grupą religijną. Przedmiotem ochrony w przypadku tych przestępstw jest islam. Art. 298-B PKK penalizuje używanie nazw, opisów i tytułów zarezerwowanych dla miejsc kultu, świętych uznawanych przez islam czy występujących w słowach modlitw muzułmanów. Natomiast art. 298-C PKK zabrania Ahmadi propagowania swojej wiary i nazywania siebie muzułmanami, a wyznawaną religię

2016, C 289, s. 40.

⁵⁸ U.S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, *International Religious Freedom Report for 2015*, <https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2015&dclid=256315> [dostęp: 28.06. 2019].

islamem. Art. 298-C PKK penalizuje także każde zachowanie wyznawców Ahmadi, które obraża uczucia religijne muzułmanów. Brak wymogu zamiaru wywołania obrazy uczuć religijnych sprawia, że zakres odpowiedzialności karnej na podstawie art. 298-C PKK jest praktycznie nieograniczony. Widoczny jest więc kontrast pomiędzy sposobem zdefiniowania strony podmiotowej przestępstwa w art. 298 PKK oraz w art. 298-C PKK. Orzecznictwo sądów wskazuje na wysoki stopień subiektywności sędziów przy ocenie zachowań sprawców czynów oskarżanych o przestępstwo z art. 298-C PKK (podobnie jak w przypadku oskarżeń o przestępstwo z art. 295-C PKK)⁵⁹.

4. KONIECZNOŚĆ NOWELIZACJI PRAWA O BLUŹNIERSTWIE

Sposób, w jaki sądy w Pakistanie prowadzą sprawy o bluźnierstwo, budzi sprzeciw zarówno instytucji działających w obronie praw człowieka, jak również instytucji międzynarodowych. Przykładem próby wpłynięcia na to, co dzieje się w Pakistanie może być chociażby rezolucja z dnia 20 maja 2010 r.⁶⁰, w której Parlament Europejski, uwzględniając swoje wcześniejsze rezolucje w sprawie praw człowieka i demokracji w Pakistanie, wyraził głębokie zaniepokojenie, że prawa zakazujące bluźnierstwa często są wykorzystywane do uzasadnienia nadużyć, w szczególności do wprowadzania cenzury i nieakceptowania praw mniejszości. W związku z powyższym Parlament Europejski wezwał rząd Pakistanu do „przeprowadzenia gruntownego przeglądu praw zakazujących bluźnierstwa i ich aktualnego stosowania”, a także wprowadzenia zmian proponowanych przez ministra ds. mniejszości. Zwrócił się również do państw członkowskich o dalsze wspieranie finansowe organizacji i obrońców praw człowieka, którzy działają przeciwko obowiązującym w Pakistanie dyskryminującym przepisom, w tym dotyczącym bluźnierstwa.

⁵⁹ Siddique, Hayat 2008, 352.

⁶⁰ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 maja 2010 r. w sprawie wolności wyznania w Pakistanie, P7_TA(2010)0194, Dz. Urz. UE. 2011, C 161E, s.147.

Warto zaznaczyć, że niespełna trzy lata wcześniej, tj. w dniu 29 czerwca 2007 r., Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy przyjęło zalecenie nr 1805⁶¹ w przedmiocie bluźnierstwa, zniewag o charakterze religijnym oraz mowy nienawiści, zalecając Ministrowi Rady Europy podejmowanie działań zmierzających do usunięcia zarówno z prawa, jak i praktyki państw członkowskich ścigania bluźnierstwa. W dokumencie tym wskazano, że każde demokratyczne państwo musi pozwolić na otwartą debatę w sprawach religijnych i szanować wszystkich obywateli, bez względu na ich przekonania religijne.

W podobnym tonie wyrażona została rezolucja z dnia 20 stycznia 2011 r., w której Parlament Europejski wyraził zaniepokojenie, iż pakistańskie prawo o bluźnierstwie nadal jest wykorzystywane do prześladowania wyznawców religijnych oraz wezwał władze do przejęcia odpowiedzialności za zagwarantowanie wiernym wszystkich wyznań możliwości praktykowania ich obrządku⁶². W rezolucji z dnia 17 kwietnia 2014 r., Parlament Europejski wyraził natomiast „głębokie zaniepokojenie gwałtownym nasileniem się przemocy na tle religijnym oraz nietolerancji religijnej w stosunku do mniejszości, a także atakami na miejsca kultu, w tym na kościoły chrześcijańskie”, jak również faktem, że „kontrowersyjne prawo zakazujące bluźnierstwa jest podatne na nadużycia, które mogą dotyczyć wyznawców wszystkich religii w Pakistanie”⁶³. Równocześnie przypomniał władzom Pakistanu o wynikającym z prawa międzynarodowego obowiązku poszanowania wolności wypowiedzi, myśli, sumienia, religii i wyznania, wzywając równocześnie do uwolnienia więźniów skazanych za bluźnierstwo oraz uchylenia wyroków śmierci. Jeszcze bardziej zdecydowany ton ma rezolucja z dnia 15 czerwca 2017 r. w której Parlament Europejski wezwał

⁶¹ Blasphemy, religious insults and hate speech against persons on grounds of their religion, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=11521&lang=en> [dostęp: 01.12.2017].

⁶² Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 stycznia 2011 r. w sprawie sytuacji chrześcijan w kontekście wolności wyznania, P7_TA(2011)0021, Dz. Urz. UE. 2012, C 136E, s.53.

⁶³ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 stycznia 2011 w sprawie niedawnych przypadków prześladowań w Pakistanie, P7_TA(2014)0460, Dz. Urz. UE. 2017, C 443, s. 75.

rząd Pakistanu do „uchylenia sekcji 295-A, 295-B i 295-C kodeksu karnego oraz do wdrożenia skutecznych zabezpieczeń proceduralnych i instytucjonalnych w celu zapobiegania nadużyciom w stawianiu zarzutów o «błuznierstwo»”⁶⁴.

Również Międzynarodowa Komisja Prawników zwracała uwagę na nieprawidłowości w orzekaniu w sprawach o błuznierstwo przez sądy I instancji. Dokonana przez Komisję analiza 25 wyroków sądów odwoławczych wykazała, że aż w 19 sprawach w sądzie wyższej instancji wydany został wyrok uniewinniający, w tym w 15 przypadkach w związku z ustaleniem, że oskarżenie było bezpodstawne i determinowane chęcią osobistej zemsty⁶⁵. Sądy pakistańskie orzekając w sprawach o błuznierstwo, często nie są obiektywne, a osoby oskarżane o błuznierstwo często są zabijane przed rozprawą lub po opuszczeniu więzienia, przy czym sprawcy tych morderstw rzadko ponoszą odpowiedzialność karną. Sądy I instancji często nie stosują się w sprawach o błuznierstwo do podstawowych standardów dowodowych, co powoduje, że oskarżeni spędzają wiele miesięcy w więzieniu, zanim sąd wyższej instancji uchyli orzeczenie sądu I instancji i uwolni oskarżonego. W sprawach o błuznierstwo oskarżeni rzadko zwalniani są za kaucją. Wynika to nie tylko z możliwości ucieczki oskarżonego, ale również z dużej presji, jaką wywierają na składach orzekających ekstremiści islamscy⁶⁶.

Jednakże jak na razie rząd Pakistanu nie podejmuje odpowiednich działań dążących do zreformowania prawa i zapobiegania nadużyciom w jego stosowaniu. Pomimo iż do tej pory rząd Pakistanu nie przeprowadził żadnej egzekucji w związku ze skazaniem za błuznierstwo, to w więzieniach na jej wykonanie oczekuje kilkadziesiąt osób, a 20 kolejnych

⁶⁴ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 15 czerwca 2017 r. w sprawie Pakistanu, w szczególności sytuacji obrońców praw człowieka i stosowania kary śmierci (2017/2723(RSP)), P8_TA(2017)0268, Dz. Urz. UE 2018, C 331, s. 109.

⁶⁵ International Commission of Jurists, *On Trial: The Implementation of Pakistan's Blasphemy Laws*, Geneva 2015, s. 25, <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2015/12/Pakistan-On-Trial-Blasphemy-Laws-Publications-Thematic-Reports-2015-ENG.pdf> [dostęp: 01.07.2019].

⁶⁶ U.S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, *International Religious Freedom Report for 2015*, <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2012&dliid=208438#wrapper> [dostęp: 10.07.2019].

odbywało karę dożywotniego pozbawienia wolności⁶⁷. Zgłaszane projekty zakładające nowelizację przepisów o bluźnierstwie spotykają się ze stanowczym sprzeciwem ortodoksyjnej części społeczeństwa. Przykładowo w 2010 r. przedstawiony przez Sherriego Rehmana – członka Pakistańskiej Partii Ludowej – projekt zmiany Kodeksu karnego wywołał kategoryczny sprzeciw konserwatystów i muzułmańskich duchownych, którzy zorganizowali szereg demonstracji. W odpowiedzi na społeczne niezadowolenie, Yousaf Raza Gillani, premier Pakistanu zapewnił, że przepisy dotyczące bluźnierstwa nie będą zmienione. Podobne oświadczenie złożył w parlamencie Khursheed Shah, Minister do spraw religii⁶⁸. Słusznie więc Qibla Ayaz – Przewodniczący Rady Ideologii Islamskiej – stwierdził (w trakcie wywiadu udzielonego w lutym 2017 r. w BBC), że obecnie żaden rząd nie odważy się na wprowadzenie zmian w prawie dotyczącym bluźnierstwa z powodu obaw o reakcję społeczeństwa⁶⁹.

5. PODSUMOWANIE

Pakistańskie prawo o bluźnierstwie, w szczególności art. 295-C PKK, służy nie tylko do osiągnięcia celów politycznych, ale wykorzystywane jest jako narzędzie zemsty. Bezpodstawne oskarżenia, które często są podstawą wyroku skazującego, prowadzą również do przemocy kierowanej przeciwko pewnym grupom społecznym lub religijnym. Prawo to nie chroni wolności religijnej, ale stanowi narzędzie do zwalczania wybranych grup społecznych oraz zastraszania obywateli, a także – jak zwraca uwagę A. Khan – wykorzystywane jest często do usuwania konkurencji nie tylko politycznej, ale również w biznesie⁷⁰. Sprzyja temu niejasny język i szeroki

⁶⁷ U.S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, *International Religious Freedom Report for 2017*, <https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religious-freedom/index.htm#wrapper> [dostęp: 26.02.2019].

⁶⁸ B. Zajączkowska, *Śmierć albo śmierć*, <https://religie.wiara.pl/doc/705704.Smierc-albo-smierc> [dostęp: 10.07.2019].

⁶⁹ Zob. *What are Pakistan's blasphemy laws?*, <https://www.bbc.com/news/world-asia-48204815> [dostęp: 07.08.2019].

⁷⁰ Khan 2015, 13.

zakres znaczeniowy używanych pojęć⁷¹. Jest sprzeczne nie tylko z konstytucją Pakistanu, ale także z dokumentami międzynarodowymi dotyczącymi praw człowieka, w szczególności z tymi, które dotyczą dyskryminacji oraz wolności słowa⁷². Przeprowadzona za czasów reżimu wojskowego generała Zia-ul-Hag islamizacja uniemożliwia obecnie prowadzenie w Pakistanie dyskusji nad potrzebą nowelizacji przepisów rozdziału XV Kodeksu karnego.

BIBLIOGRAFIA

- Bibi Asia, Tollet Anne-Isabelle. 2012. *Bluźnierstwo*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bielawski, Józef (tłum). 2009. *Koran*. t. I. Warszawa: Faktor.
- Cesari, Jocelyne. 2014. *The awakening of Muslim democracy. Religion, Modernity, and the State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Esmaili Hossein, Marboe Irmgard, Rehman Javaid. 2017. *The rule of law. Freedom of expression and Islamic law*. Londyn: Bloomsbury Publishing.
- Fuchs, Katarzyna, Kamiński Ireneusz Cezary. 2009. „Spór wokół publikacji karykatur Mahometa”. *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego* 7: 13-34.
- Holdsworth, William. 1972. *A history of English law*. Londyn: Sweet & Maxwell.
- Husain, Muzaffar. 2014. “Blasphemy laws and mental illness in Pakistan”. *Psychiatr Bull* 38(1): 40-44.
- Hyman Anthony, Ghayur Muhammed, Kaushik Naresh. 1988. *Pakistan, Zia, and after...* Londyn: Asia Publishing House.
- Khan, Amjad, Mahmood. 2015. “Pakistan’s Anti-Blasphemy Laws and the Illegitimate Use of the «Law, Public Order, and Morality» Limitation on Constitutional Rights”. *Review of Faith and International Affairs* 13: 13-22.
- Langer, Lorenz. 2014. *Religious Offence and Human Rights: The Implications of Defamation of Religions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mrozek-Dumanowska, Anna. 1999. *Islam a demokracja*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ASKON.

⁷¹ Uddin 2011, 48.

⁷² G. Knaul, *Report of the Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers*, United Nations Human Rights 2013, s. 13, <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Judiciary/Pages/Annual.aspx> [dostęp: 10.07.2019].

- Mucha, Marta. 2014. „Małżeństwo muzułmanina z chrześcijanką. Perspektywa prawa islamu”. *Kościół i Prawo* 2: 83-104.
- Munir, Muḥammad. 2008. “Precedent in Islamic Law with Special Reference to the Federal Shariat Court and the Legal System in Pakistan”. *Islamic Studies* 47: 445-482.
- Qasmi, Ali, Usman. 2015. *The Ahmadis and the Politics of Religious Exclusion in Pakistan*. Londyn: Anthem Press.
- Siddique, Osama, Hayat Zahra. 2008. “Unholy Speech and Holy Laws: Blasphemy Laws in Pakistan – Controversial Origins, Design Defects, and Free Speech Implications”. *Minnesota Journal of International Law* 17: 303-385.
- Temperman, Jeroen, Koltay András (ed.). 2017. *Blasphemy and Freedom of Expression. Comparative, Theoretical and Historical Reflections after the Charlie Hebdo Massacre*. Cambridge University Press.
- Uddin, Asma. 2011. “Blasphemy Laws in Muslim Majority Countries”. *The Review of Faith & International Affairs* 5-6: 47-55.
- Uddin, Asma. 2015. “Free Speech and Public Order Exceptions: A Case for the US Standard”. *BYU Law Review* 3: 727.

ISLAMIZATION OF PAKISTAN’S CRIMINAL LAW
ON THE EXAMPLE OF AMENDMENTS TO AND APPLICATION
OF THE BLASPHEMY LAW

Summary

The aim of this article is to analyze the provisions of Chapter XV of the Pakistani Penal Code titled “Of Offences Relating to Religion” and commonly known as the “blasphemy law”. It includes a variety of crimes including blasphemy, profaning the Holy Quran, insulting religious feelings and using derogatory remarks in respect of the Prophet Muhammad. The article analyzes the legal solutions included in Chapter XV of the Pakistani Penal Code taking into account the historical context of their origin and application.

The process of Islamization of laws and institutions began during the military regime of General Zia-ul-Haq, which is clearly seen on the example of Pakistan’s criminal law. In this period, five additional provisions were added to the Penal Code, including Section 295-C which introduces criminal liability for using derogatory remarks in respect of the Prophet Muhammad. The provisions under discussion have often been criticised for being discriminatory against religious minorities and inconsistent with human rights. They also violate the principles of equality

and freedom of religion, which are guaranteed in the Constitution of the Islamic Republic of Pakistan. Their introduction to the Penal Code was part of the plan to bring about the Islamization of the law and the state.

Key words: blasphemy; Pakistani Penal Code; blasphemy law; Islamization of law; criminal law; Islam; Quran

Tłumaczenie własne autora